

H. G. [unclear].

II.

Kaare Grønbech.

28. september 1901—21. januar 1957.

Tale holdt i Videnskabernes Selskabs møde den 11. april 1958.

Af **Kaj Barr.**

Kaare Grønbech var søn af religions- og kulturhistorikeren Vilhelm Grønbech og slægtede i mange ting sin fader på, selv om han meget bevidst formede sin egen bane. Han havde arvet faderens helt ud forbløffende sprognemme og den åbne og vide modtagelighed, men først og fremmest havde han i hjemmet modtaget uudslettelige indtryk af alvoren og højheden i forskerens gerning og af den dybe glæde, der følger med ærligt og ufortrødent arbejde.

Straks efter studentereksamen fra Plockross' Skole i 1919 kastede han sig med iver over studiet af engelsk og tysk, men benyttede samtidig enhver lejlighed til videregående sprogvidenskabelige studier langt ud over eksamenskravenes rammer. Hans interesser var dog i studieårene, sålidt som senere hen i livet, begrænset til det rent sproglige. Han imponerede allerede som student ved sin usædvanligt omfattende belæsthed i tysk og engelsk litteratur og var desuden, ligesom sin far, en ivrig musikdyrker. Han uddannede sig i orgelspil og dyrkede oboen, i nogle år som medlem af Unge Tonekunstneres Orkester. Det var særlig de store mestre i barokmusikken, vel især Händel, der stod hans hjerte nær. I studieårene var han endnu ret indesluttet og tilbageholdende, og der var derfor næppe mange af hans studiekammerater, der anede noget videre om, hvad han syslede med for sig selv. Der har utvivlsomt været forskellige interesser, der kæmpede om overtaget. Jeg ved fra ham selv, at han var meget optaget af angelsaksisk både sprogligt og litterært, og at han vel kunde have tænkt sig at tage en opgave op på dette herhjemme ikke meget dyrkede område. Men der var også andre og fjernere ting, som fristede. Han var naturligvis kommet i forbindelse med

Vilh. Thomsen, der var hans fars højt beundrede lærer, og på reolerne hjemme stod endnu alle de turkologiske værker, som hans far havde samlet under sine ungdomsstudier, der resulterede i disputatsen *Forstudier til tyrkisk lydhistorie*. At Vilh. Grønbech direkte skulde have opmuntret sønnen til at tage fat på tyrkiske sprogstudier, er nu vel næppe troligt. Han havde forlængst sagt turkologien og den egentlige sprogvidenskab farvel og havde efterhånden kun et medlidende skuldertræk tilovers for sprogvidenskaben, som kun forekom ham at tabe i menneskelig interesse, jo mere den bestræbte sig for at blive autonom. Det har da nok været Kaare Grønbechs universelle nysgærrighed, der ikke har ladet ham i fred, og vel også en higen efter det fjerne ukendte og æventyrlige, uden hvilken næppe nogen er blevet orientalist. Givet er det i hvert fald, at han engang ved tiden for sin embedseksamen over for mig kom til at røbe, at han havde læst »lidt« kazantatarisk og fundet det ganske pudsigt, og at han efter vel bestået embedseksamen i 1927 besluttede at tilbringe den følgende sommerferie i Istanbul. Herefter forsvandt han dog ganske stille i skolen og blev fra 1928 først timelærer og derefter adjunkt ved Øregaards Gymnasium, hvor han forblev til 1946. Men jævnsides med skolearbejdet samlede han sig nu, uden at lade sig mærke med noget, om de tyrkiske sprogstudier, og i 1936 kunde han som arbejde for erhvervelsen af doktorgraden for det filosofiske fakultet i København forelægge første del af et stort anlagt værk *Der türkische Sprachbau*, som blev forsvaret i april samme år. Denne bog blev straks modtaget med en usædvanlig interesse og blev, trods de betænkeligheder, der måtte melde sig over for visse enkeltheder og over for nogle af de almene synspunkter, der var anlagt, af den ypperste sagkundskab betegnet som et skelsættende arbejde, der gav de rigeste løfter for fremtiden. Straks efter disputatsen bragte Grønbech en anden vidtrækkende plan til udførelse. Det lykkedes ham at vinde sin forlægger Ejnar Munksgaard for tanken om at starte en ny serie af faksimileudgaver, som under titlen *Monumenta Linguarum Asiae Maioris* skulde gøre særlig vigtige håndskrifter inden for det centralasiatiske område let tilgængelige for forskningen. Han blev selv den nye series redaktør og indledte den med en gengivelse af den berømte, men indtil da kun i ganske utilstrækkelige udgaver tilgængelige *Codex Cumanicus*, som han ledsagede med

en instruktiv indledning om håndskriftets historie og indhold og med en oversigt over alle vigtigere arbejder om dette enestående tyrkisk-persiske sprogmonument (1936). 1948 føjede han dertil en udgave af et håndskrift i British Museum af Rabghuzi's *Narrationes de prophetis (Qışaşu l-anbiyā'*), der sammen med *Qutadyu bilig* og al-Kāşğari's ordbog er hovedkilden for studiet af middeltyrkisk. Under Grønbechs auspici er der desuden i denne serie blevet udgivet sogdiske og khotansakiske håndskrifter af E. Benveniste og H. W. Bailey, og foretagendet fortsættes nu med en *Series Nova* under redaktion af hans nærmeste medarbejder Walther Heissig. Før også at skabe et hjemsted for den videnskabelige bearbejdelse af håndskrifterne fik Grønbech til serien knyttet en sideløbende række *Subsidia*, i hvilken han selv i 1942 udsendte sin *Komanisches Wörterbuch*.

Disputatsen havde med ét slag skaffet Grønbech en grundfæstet anseelse ude i verden. Personlige kontakter og venskaber både i den turkologiske og i den tyrkiske verden knyttede han ved sin aktive deltagelse i den tyrkiske historikerkongres i Istanbul i 1937. Fra den tid var han inddraget i det internationale orientalistiske samarbejde. Hans ord havde vægt, man søgte og fulgte hans råd og gjorde stadig rigeligere brug af hans arbejds-evne og af hans usædvanlige redbonhed. Opholdet i Tyrkiet, der var muliggjort ved en understøttelse af Martin Levys Legat, benyttede han til en studierejse i Anatolien. Han var stadig opsat på at fortsætte arbejdet om den tyrkiske sprogbygning, men var allerede da tillige langt inde i studiet af mongolsk. Da Haslund-Christensen ved denne tid var ved at planlægge sin 2. centralasiatiske ekspedition til det indre Mongoli (1938—39), var Grønbech vel rustet til at deltage, og han viste sig snart at være den ideelle forskningsrejsende. Med sin ungdommelige begejstring, sit ukuelige humør og sin fordringsløshed overvandt han alle hindringer, han var en storartet kammerat under rejsens strabadser og ved lejrblået, og overalt vandt han både de jævne og de fornemme blandt steppeboerne for sig ved sin umiddelbare venlighed. Hans deltagelse i ekspeditionen skulde få den største betydning¹. Han kom fra Peking over Kalgan og rejste gennem Chaharområdet, og overalt indsamlede han selv eller

¹ En foreløbig beretning om ekspeditionens sproglige arbejde gav G. i *Geografisk Tidsskrift* 43 (1940), s. 59—93 (*Sprog og Skrift i Mongoliet*, med engelsk resumé).

lod mongoler optegne sange og dialekttekster, men først og fremmest lykkedes det ham at opspore og erhverve en enestående samling af sjældne mongolske håndskrifter og bloktryk, som nu befinder sig i vort kongelige bibliotek. Med et lunt glimt i øjet fik han overtalt fornemme mongoler til at sælge deres gamle slidte og mørknede håndskrifter mod at få flunkende nye afskrifter på pænt hvidt papir i stedet, som han lod sine medførte kalligrafer udføre til dem. Af andre vigtige håndskrifter, især af mongolske krøniker, har han medbragt filmsoptagelser.

Efter hjemkomsten fra Mongoliet vendte Grønbech tilbage til skolegerningen, men det stod nu alle klart, at der snarest måtte sikres ham en ansættelse ved universitetet, således at han helt kunde hellige sig videnskaben. I 1942 lykkedes det omsider at få oprettet et lektorat for ham i centralasiatiske sprog med særligt hensyn til tyrkisk, og 1946 blev dette lektorat erstattet med et ekstraordinært docentur, som året efter blev gjort til et professorat. Allerede i 1943 var han blevet valgt til medlem her i selskabet, hvor han har udfoldet en rig aktivitet og i årenes løb har givet en lang række videnskabelige meddelelser. Det var derfor naturligt, at han i 1952 blev indvalgt i Carlsbergfondets direktion ved Poul Tuxens afgang. Som medlem af direktionen fik han siden sæde i bestyrelserne for Ny Carlsberg Glyptotek og for Frederiksborgmuseet. 1948 blev han hovedredaktør af *Acta Orientalia*, og i de senere år kom han også ind i redaktionskomiteerne for *Ural-Altaiische Jahrbücher* og for *Central Asiatic Journal*. Han var med til at forberede den 3. centralasiatiske ekspedition til Afghanistan og overtog ledelsen herhjemme ved Haslund-Christensens død i Kabul i 1948, ligesom han også medvirkede ved organiseringen af Haslund-Christensens mindeekspedition (1953—55). Selv var han af helbredshensyn forhindret i at deltage i de to sidstnævnte ekspeditioner. Den sidste af disse ekspeditioner havde forøvrigt som en af sine opgaver den at anstille undersøgelser over Hazārastammerne i Afghanistan, og der blev her indsamlet et betydeligt både sprogligt og etnografisk materiale, som stiller disse stammers mongolske herkomst uden for enhver tvivl. Herhjemme påtog Grønbech sig også ledelsen af den komité, der sammen med rigsbibliotekaren forbereder udgivelsen af en tidssvarende katalog over det Kongelige Biblioteks og Nationalmuseets orientalske håndskrifter. I den sidste halve

snes år foretog han talrige rejser til forskellige europæiske universiteter for at holde gæsteforelæsninger og for at medvirke i internationale orientalistiske foretagender. Han blev efterhånden det faste personlige bindeled mellem alle dem, der arbejder med centralasiatisk filologi og var overalt en velset gæst. Særlig nært var han knyttet til det efter krigen oprettede »Akademie der Wissenschaften und der Literatur« i Mainz, hvor han 1951 blev valgt til korresponderende Medlem. 1948 var han blevet medlem af »Finsk-Ugrisk Selskab« i Helsingfors. 1954 blev han så efter Duyvendaks død valgt til præsident for »Union internationale des orientalistes«. Med den største anerkendelse nævnes af alle, der har haft med foretagendet at gøre, hans medvirken ved den teoretiske og praktiske tilrettelægning af det store oversigtsværk over turkologiens hovedresultater, hvis udgivelse under titlen *Philologiae Turcicae Fundamenta* blev besluttet på orientalistkongressen i Istanbul i 1951. Til denne turkologiske encyklopædi havde han selv påtaget sig at skrive afsnittene om tyrksprogenes klassifikation og deres grammatiske struktur og om Karagassisk og Sojonisk. Det første bind af dette monumentale værk står nu umiddelbart foran sin udgivelse og vil blive tilegnet mindet om ham.

Straks efter oprettelsen af professoratet i centralasiatiske sprog gik Grønbech med vanlig energi i gang med at skabe de bedst mulige arbejdsforhold for sit fag ved Københavns universitet. Han fik Rockefeller Foundation interesseret, og med dette fonds støtte og ved deponering af bøger fra Universitetsbiblioteket lykkedes det ham på meget kort tid at få indrettet et centralasiatisk laboratorium, hvor alle de vigtigste hjælpemidler for studiet af den centralasiatiske filologi i videste forstand var tilgængelige. Der er ingen tvivl om, at Grønbech opfattede denne disciplin som en helhed. Den var for ham ikke indskrænket til det sproglige og etnologiske studium af de tyrkiske og mongolske steppe- og hjergfolk, men var først og fremmest kulturhistorisk orienteret: dens genstand er hele det store centrale område af Asien, der kulturelt holdes sammen af den nordlige buddhisme i alle dens forskellige afskygninger. Han inddrog da også i stadig stigende grad andre centralasiatiske sprog end tyrkisk og mongolsk under sit eget studieområde, først og fremmest tibetansk og mandju. Det nye centralasiatiske institut blev snart et centrum for disse studier og for internationalt samarbejde på dette felt.

Her har under Grønbechs stimulerende lederskab både danske og fremmede studerende og fagfæller modtaget både grundlæggende vejledning og frugtbringende impulser til selvstændigt videnskabeligt arbejde. Af det intime samarbejde på instituttet er bl. a. fremgået en fortræffelig og nu overalt benyttet *Introduction to Classical (Literary) Mongolian* (1955), der efter Grønbechs teoretiske anvisninger er redigeret af hans amerikanske elev John R. Krueger.

Som allerede nævnt lagde Grønbech grunden til sit videnskabelige arbejde med et intensivt studium af de tyrkiske sprog. Herunder blev det ham snart klart, at de tyrkiske sprogs grammatiske opbygning ikke restløst lod sig beskrive i de traditionelle, fra den indoeuropæiske grammatik overtagne kategorier, som uden videre prøvelse var bragt i anvendelse i næsten alle tidligere tyrkiske grammatikker. Særlig over for de ældste sprogtrin og over for de mere konservative af de endnu levende tyrksprog har deres anvendelse vist sig illusorisk og har blot dækket over de virkelige vanskeligheder. Det gjaldt derfor om gennem en så vidt mulig fordomsfri betragtning at søge frem til en fastlæggelse af de sproglige enheders sammenspil, der ikke opererer med andet, end hvad morfologi og ordstilling faktisk bringer til udtryk, og ikke lader sig vildlede af det traditionelle indhold i termini som genitiv og akkusativ. I første del af *Der türkische Sprachbau* har Grønbech meddelt sine foreløbige resultater med hensyn til nominerne og visse dele af sætningslæren, som nødvendigvis måtte behandles i sammenhæng med læren om nominernes særlige funktion i meningshelhederne.

Et af afhandlingens tyngdepunkter er analysen af de faste grupper, i hvilke et nomen træder bestemmende til et nomen eller et verbum som henholdsvis nominal- eller verbalattribut, og af den store rolle, som attributforholdet i det hele spiller i tyrkisk, hvor f. eks. en hel prædikativ gruppe kan optræde som attribut til et nomen (osm. *kız-y gyzäl äfändi* 'en herre, hvis datter er smuk', *bir gidän gälmöz jöl* 'en vej, fra hvilken den, der går den, ikke vender tilbage'). Grønbech har her både fra ældre og nyere tyrksprog dokumenteret den fuldkomne parallelisme mellem deskriptive nominalgrupper som *tämür qapıy* 'jern-port' eller *ädgü el* 'godt folk', hvor substantivet *tämür* udfylder samme underordnede funktion som blot kvalificerende

attribut som adjektivet *ädgü*, og en beskrivende verbalgruppe som *sü taşyq-* 'rykke ud med hæren' (eg. 'militær udrykken'), hvor substantivet *sü* 'hær' bliver til en underordnet attributiv bestemmelse, der modificerer forståelsen af verbet *taşyq-* 'drage ud'. Overensstemmelsen har sin simple forklaring i, at alle verbets former, både de finite og de infinite, er af nominal oprindelse. I begge arter af komposita er den attributive bestemmelse et nomen i den rene stammeform, af Grønbech betegnet som casus indefinitus, som er »die sozusagen offen gelassene, nur begrifflich festgelegte, in Bezug auf ihre weiteren Beziehungen in keiner Weise umschriebene Form der Nomina«. Sluttetheden i disse grupper kundgør sig i, at forudgående bestemmelser som regel går på gruppen som helhed og ikke på det attributive nomen. Det attributive nomen i casus indefinitus er på oldtyrkisk, og endnu i høj grad også i de senere faser af tyrkisk, et fællesudtryk for sagforhold, som vi i vore sprog fordeler på en hel række forskellige kategorier som agens, tilstandsbetegnelse o. s. v. Denne fundamentale erkendelse af Grønbech muliggør en enkelt og kohærent analyse af en sætningstype, der er uhyre udbredt i alle tyrkiske sprog. Sætninger som *özüm tarduş budun üzä şad ärtim* 'jeg var selv *şad* over Tarduş-folket' og *tarduş budun üzä şad olurtum* 'jeg blev indsat (eller: satte mig) som *şad* over Tarduş-folket' kommer herved på samme linie: *şad* er i begge tilfælde modificerende bestemmelse til verberne *är-* 'være forhånden' og *olur-* 'sidde, stå, befinde sig (i en situation)', og de forudgående bestemmelser gælder de samlede verbalkomplekser *şad är-* og *şad olur-*; hverken *är-* eller *olur-* er i oldtyrkisk prædikatsverber af typen *esse* eller *feri*. Samme helhedskarakter har disse grupper af attribut + verbum over for et forudgående nomen i akkusativ: *jaγyγ baz qylmyş* 'han bragte fjenden til at holde fred'. En simpel konsekvens af Grønbechs analyse af verbalkomplekset er, at også betegnelsen af den, af hvem en handling udføres (agens), kan opfattes som verbalattribut i casus indefinitus: *ol olurur* 'han sidder'¹. Ved behandlingen af de nominale grupper har

¹ Man må dog vel for Grønbechs udtydning af komplekset som 'sein Sitzen, Er-Sitzen' foretrække en forståelse som 'der siddes af ham'; -r-formen har næppe nogensinde været et nomen actionis, men må snarest betegnes som nomen agentis. Hvor denne form står foran en postposition som i *turγurur üčün* (TTV B 69) 'fordi der opstår', må den opfattes som attribut til den nominale postposition. Disse tolkninger går ud fra Grønbechs formentlig berettigede thesis om det finite verbums upersonlige natur.

Grønbech også nået et andet resultat af største betydning for en bedre forståelse af de tyrkiske grupperdannelser, idet det er lykkedes ham at præcisere betydningen af det suffiksale element $-(s)\bar{i}$ (casus obliquus $-(s)\bar{i}n-$), som efter sin almindeligste anvendelse altid betegnes som 3. persons possessivsuffiks. Grønbech har klart påvist, at det fra først af optræder som et bekendt-hedsmorfem, og betegner det, ved en måske lidt hastig generalisation, som artikel. Ved tilføjelsen af dette suffiks bliver en deskriptiv gruppe som *qyrqyz qayan* 'den kirgisiske kagan, kirgiserkaganen' til, hvad Grønbech betegner som et nominalkompositum: *qyrqyz qayan-ī* med betydningen 'kirgisernes kagan'. $-\bar{i}$ henviser her til det første led, som derved isoleres og bevares for at blive til en underordnet bestemmelse til det andet led. Medens *qyrqyz* i den deskriptive gruppe har »adjektivisk« funktion, bliver det i nominalkompositet stående i sin »substantiviske« funktion som selvstændig genstandsbetegnelse. Uden for nominalkomposita henviser suffikset $-(s)\bar{i}$ blot i almindelighed til noget bekendt, ev. til en situation, der må forudsættes som bekendt. Grønbechs indgående undersøgelse af formerne af dette suffiks, hvis \bar{i} i oldtyrkisk er unddraget vokalharmonien, kan vistnok berette os til at antage, at det oprindeligt har været et selvstændigt ord, et anaforisk pronomen, og man kunde til støtte for en sådan antagelse yderligere henvise til ækvativformen *inčä* 'således', der turde være dannet af $\bar{i}(n)$ - ligesom lat. *ita* af *i-*, stammen i det anaforiske pronomen *i-s*¹.

Det andet tyngdepunkt i bogen danner de meget udførlige undersøgelser over genitivens og akkusativens funktioner i oldsproget og disse »grammatiske« kasus' videre skæbne i de senere faser af tyrksprogenes historie. Genitivendelsen $-(n)y\eta$ var efter Grønbech oprindeligt ikke et kasus-, men et derivationssuffiks, der af et nomen dannede betegnelser for, hvad der tilhører den ved det pågældende nomen betegnede person. Som bevis anfører Grønbech den fritstående brug af disse $-(n)y\eta$ -former i uiguriske tekster (*māniy* 'meum', 'das meinige'). I de oldtyrkiske indskrifters sprog er den deriverede form dog udelukkende anvendt til at betegne ejeren og ikke det ejede, og må altså kaldes en genitiv, og også på alle de senere sprogtrin synes det mig, trods Grønbechs energiske argumentation, klart, at der ikke kan være tvivl

¹ A. v. Gabain, *Alltürkische Grammatik* § 189.

om formens genitiviske funktion. Den fritstående substantiviske anvendelse i uigurisk behøver strengt taget ikke at opfattes som et levn i det yngre sprog, men kunde ev. forklares som en elliptisk brug. Men Grønbechs antagelse, at genitiven er en ung kasusdannelse, der først er ved at vinde frem i oldtyrkisk, har stor sandsynlighed for sig, og han har rimeligvis også ret, når han, udgående fra en iagttagelse af Vilh. Thomsen, i genitivendelsen *-(n)yy* er tilbøjelig til at se et oprindeligt selvstændigt nomen, som da næppe kan være andet end *näj* 'res' (*mänij* < **män näj* 'mea res', som så ved betoning af den ved det attributive nomen betegnede person er blevet til et rent possessivum). I indskrifterne dannes denne form endnu kun af nominer, der betegner fornuftvæsener, og den træder her i konkurrence med det ældre nominalkompositum. I uigurisk og i middeltyrkisk (hos al-Kāšyārī) vedvarer dette konkurrenceforhold, men genitiven kan nu, netop fordi genitivforbindelsen trænger ind på nominalkompositets område, dannes af et hvilket som helst nomen. Fra nominalkomposita har genitivforbindelserne sikkert også overtaget tilføjelsen af det anaforiske pronomen *-(s)ī* til det andet led, der snart med visse bestemte undtagelser (*nomina propria*) er blevet fast bestanddel. At det anaforiske pronomen, hvor det i indskriftssproget optræder i genitivforbindelsen, kun skulde determinere det sidste led, således som Grønbech mener, er dog næppe troligt. Det har ganske som ved nominalkomposita den funktion at henvise til og dermed at fremhæve det første led i dets selvstændighed. Selv om der rimeligvis i indskrifterne og endnu i uigurisk og i middeltyrkisk ud fra stilistiske hensyn kunde vælges temmelig frit mellem genitivforbindelse og nominalkompositum (*türk budunuy elī törüsī* 'Tyrkfolkets rige og forfatning', *türk budun atī küsī* 'Tyrkfolkets navn og ry'), er der dog en meget væsentlig forskel på de to komplekser. Jeg tror ikke, man kan bygge så meget på Grønbechs i og for sig rigtige iagttagelse, at genitiven i den uiguriske historie om de to prinser (bortset fra pronominer i genitiv) kun optræder, hvor første led skal have sit eget attribut; et sådant kun til første led hørende attribut forekommer nemlig, som Grønbech naturligvis selv har bemærket, i denne tekst og undertiden også ellers i senere tyrkisk også ved nominalkomposita. Derimod har Grønbech med fuld ret lagt vægt på, at det første led i genitivgruppen har en ganske

anden selvstændighed end i et nominalkompositum. Det beror for det første, som Grønbech selv har set, på, at genitiven er blevet en virkelig kasus, der som alle kasus afslutter en gruppe og ligesom slutter en parentes — der kan som følge deraf mellem første og andet led i en genitivgruppe indskydes et vilkårligt antal bestemmelser, hvad der ikke er muligt i det fast sammensluttede nominalkompositum — og for det andet på, at genitiven determineres ved det anaforiske pronomen. Virkningen ses tydeligt i nytyrkisk, hvor genitiv- og ikke nominalgrupper kommer til anvendelse, når første led skal betegne en fra det andet forskellig, bestemt genstand: på osmannisk betyder *dā başy* en bjergtop, men *da'n başy* toppen af et bestemt, bekendt eller tidligere nævnt bjerg. Man vil derfor have svært ved at følge Grønbech i hans syn på genitiven som en kasus, der kun har den syntaktiske funktion at isolere et nomen over for det »overordnede« led og først sekundært, i nytyrkisk, antager den faste funktion at betegne besiddelsesforholdet. Det ene, ganske isolerede eksempel fra teleutisk, som Grønbech s. 109 anfører som en væsentlig støtte for sin thesis, kan, hvordan det end er at forklare, i hvert fald ikke slå til som bevis. Et lignende syn som på genitiven anlægger Grønbech på akkusativen, og her vil man i det væsentlige kunne slutte sig til ham. Akkusativen anvendes efter Grønbechs iagttagelser, hvor det gælder om at forhindre, at et nomen i forbindelse med et verbum opfattes som en simpel attributiv bestemmelse til dette. Der er således en principiel forskel mellem et samlet verbalkompleks som *el tut-* 'at holde et rige', d. v. s. 'at regere' og *el-ig tut-* 'at styre et (bestemt) rige'. I det sidste tilfælde er *el* ved akkusativendelsen klart isoleret fra verbet og opfattes som noget, der består uafhængigt af, hvordan man forholder sig til det. Fra denne anvendelse fører der en direkte linie frem til akkusativen som kasus for det determinerede objekt, som er normen i osmannisk og allerede forekommer sporadisk i de oldtyrkiske indskrifter. Det er ikke let at give en samlet definition af akkusativens forskellige anvendelsestyper i de enkelte tyrksprog og for de enkelte perioder af deres historie, og for nogle af de eksempler, som Grønbech opererer med, har A. v. Gabain foreslået forklaringer, der er mere overbevisende end Grønbechs. Jeg tror dog, at Grønbech er på rette vej, når han hævder, at akkusativen i tyrkisk (fra først af) ikke har

haft nogen bestemt kategorial funktion. Den tjener i det ældre sprog blot til at fremhæve et nomen og derved til at isolere det. Desværre kan der endnu ikke siges noget som helst om akkusativ-suffiksernes historiske oprindelse, men man kan ikke undgå at bemærke en vidtgående overensstemmelse mellem brugen af akkusativendelsen på tyrkisk og suffikset *-rā* i persisk. Opstået af den oldpersiske postposition *rādiy* 'causā (alicuius rei)' tjener dette *-rā* fra først af til at fremhæve et nomen i sætningen og bliver først i det nyere sprog til et mærke for det bestemte objekt. Da alle de øvrige tyrkiske kasus ser ud til at være dannet ved sammensmeltning med oprindeligt selvstændige ord, åbner der sig måske her en udvej til en historisk forklaring af den tyrkiske akkusativdannelse, der vilde passe godt til de foreløbige bestemmelser af dens brug, som Grønbech har givet. Men det må indrømmes, at der indtil videre ikke er fundet indicier for, at akkusativsuffikserne oprindeligt har været selvstændige ord.

Som en almindelig indledning til de mere detaljerede undersøgelser har Grønbech i sit første kapitel givet en instruktiv oversigt over ordklasserne i tyrkisk. Der påvises her et skarpt skel mellem nominer og verber, som hver for sig er karakteriseret ved de særlige endelser og derivationsuffixer, der kan føjes til dem. Inden for nominerne lader substantiver og adjektiver sig ikke adskille ved formelle kriterier, og syntaktisk kan i princippet ethvert nomen bruges som attribut og ethvert adjektiv som substantiv. På denne manglende adskillelse mellem substantiver og adjektiver, ligesom på nominernes formentlige indifferens over for numerus-kategorien i det ældste tyrkisk lagde Grønbech overordentlig stor vægt. Han fandt heri et vidnesbyrd om en fra indoeuropæernes væsentlig forskellig forestillingsverden. Grundlaget for de gamle tyrkers idéverden er almenforestillingen, et nomen fremkalder for dem *genus*, hele arten, ikke det enkelte individ. Hvad tyrken ser som begreb, deler vi op i ting og egenskaber, og hvad han ser som et samlet hele, er vi tvunget til at udtrykke enten som ental eller som flertal. Den såkaldte pluralis på *-lar*, *-lār*, som i indskrifterne kun dannes af ganske enkelte nominer som *bäg* og visse slægtskabsbetegnelser, er derfor at opfatte som en kollektivdannelse (*türk bāglār* 'den tyrkiske adel'), og suffikset *-lar*, *-lār* optræder først i uigurisk som flertalsmærke, og endnu i senere tyrkisk er dets brug ikke strengt

obligatorisk. En følge af, at nominerne betegner genus, er det, efter Grønbechs anskuelse, at de har en stærk udtalt tendens til at forbinde sig med hinanden og med verber. Til sin opfattelse af *-lar*, *-lär* som et suffiks, der oprindeligt og endnu i indskriftsproget dannede kollektiver, fik han tilslutning fra den fremragende polske turkolog Kowalski, der selv var kommet til et lignende resultat. Ellers har de, der hidtil har taget standpunkt til Grønbechs teser, stillet sig ret skeptiske over for hans spekulationer over, hvad de tyrkiske nominer forestillingsmæssigt dækker over. Man har indvendt, at det, om et nomen under alle omstændigheder slet og ret tjente til at betegne det hele genus, vilde forudsætte en abstraherende sprogtænkning, som man ikke tør tiltro de gamle tyrker. Herved har Grønbechs kritikere dog vist hæftet sig for stærkt ved hans unægteligt noget bastant psykologiserende udtryksmåde og er derved i nogen grad kommet til at skyde over målet. Man har overset, at selve de sproglige tegn, *in casu* nominerne, ganske gratis leverer selv de »primitiveste« sprogudøvere de nødvendige og tilstrækkelige betingelser for at fastholde almenforestillinger. Som sprogligt tegn er et oldtyrkisk *at* utvivlsomt et mere rummeligt symbol end lat. *equus*, for så vidt som det lader muligheden åben for, at den, der bruger det, i en given situation kan forstå det om en flerhed, uden at der tilføjes et særligt specificerende mærke. Et helt andet spørgsmål er det så, hvilke forestillinger et nomen kan have vakt til live hos de gamle tyrker. Det lader sig næppe besvare på tilfredsstillende måde. Sproget er nu engang en økonomiserende foranstaltning, der befrier brugeren for at forestille sig ret meget ved de enkelte elementer, og i den faktiske sprogudøvelse er hvert ord på den ene eller anden måde situationsbestemt og altså indskrænket i sin abstraktion, således som denne rendyrkes af grammatikeren. Derimod er Grønbech nok i sin i sig selv prisværdige iver for at holde sig klar af indoeuropæiske kategorier, der kunde forvanske hans beskrivelser, kommet til i nogen grad at overdrive afstanden mellem tyrkiske og indoeuropæiske nominer. Også i indoeuropæiske sprog kan i almindelighed et nomen i singularis anvendes »generisk« og har dog alligevel en pluralis ved sin side. Det er derfor med tvivlsom ret, at han hævder, at pluralis er utænkkelig af et nomen som det oldtyrkiske, hvorfor formerne på *-lar*, *-lär* ikke kan være pluralisformer. Om Grøn-

bechs og Kowalskis bestemmelse af *-lar*, *-lär* som et kollektiv-suffiks er rigtig, er på grund af den sparsomme anvendelse i indskrifterne ikke til at afgøre med absolut sikkerhed (koordinationen med et kollektiv på *-gün*, der forekommer en enkelt gang, er ikke noget afgørende bevis). *-lar*, *-lär* er under alle omstændigheder klart flertalsmærke lige fra uigurisk, og denne anvendelse kan i oldtyrkisk have taget sin begyndelse ved personbetegnelser, måske i sammenhæng med de fra begyndelsen eksisterende flertalsformer af de personlige pronominer: *biz* og *siz*. Iøvrigt må man ikke drage for vidtgående slutninger ud fra indskrifterne, hvis højtidelige, knappe og ofte sententiøse udtryksmåde utvivlsomt undgår meget af det, som var i brug i daglig tale. Generisk anvendt singularis er endnu i senere tyrkisk almindelig i setninger.

Grønbech havde meget få virkelig brugbare forarbejder at forlade sig på. Hele bygningen i hans store ungdomsværk hviler næsten helt og holdent på hans egne førstehåndsstudier i samtlige tyrkiske sprog og dialekter. Det er i virkeligheden forbavsende og i højeste grad beundringsværdigt, at han allerede i sit første arbejde med så stor sikkerhed og klarhed har formået på en helt ny måde at belyse både det fællestyriske og mange af de mest karakteristiske modifikationer, det fælles mønster til forskellige tider og i forskellige dialekter er blevet genstand for. Man må i høj grad beklage, at det ikke forundtes ham at føre det store værk til ende med de to bind, der skulde behandle de konkrete kasus og verbalsystemet. Den del af værket, han fik fuldført, er, hvordan man end vil stille sig til de enkelte resultater, han i et første, dristigt stormløb er nået til, ganske sikkert et af de mest inspirerende værker, der nogensinde er fremkommet inden for den tyrkiske sprogvidenskab. Det er både et forbillede og et solidt fundament for fremtidige mere detaljerede undersøgelser. Om Grønbechs stadig fortsatte syslen med disputatsens problemer vidner flere foredrag, han i tidens løb har holdt i lærde selskaber og på kongresser (*Bemerkungen über das alttürkische Verbum*, ZDMG 105, s. *69*—*70* (1955), *Verbernes udtryk for den varige handling på nogle asiatiske sprog*, Videnskabernes Selskabs Oversigt 1954—55, s. 36—37, jf. *Durative verbal forms in Mongolian*, foredrag på den 23. Internationale Orientalistkongres i Cambridge 1954).

En artikel, der væsentligt handler om akcentforholdene i os-

mannisk (*Der Akzent im Türkischen und Mongolischen*, ZDMG 94, 1940), er et diskussionsindlæg fremkaldt af Björn Collinders *Reichstürkische Lautstudien* (1939). De indbyrdes stærkt afvigende bestemmelser af, hvilke stavelser der i osmannisk har tryk, skyldes efter Grønbechs opfattelse subjektive faktorer. De forskellige iagttagere har fundet den betoning, de ventede at finde ud fra deres egne nationale sprogvaner. Efter Grønbechs mening har kun visse grammatiske former (verbalformer, der er opstået ved sammensætning med et hjælpeverbum) fast akcent, og derudover er der en tendens til betoning af sidste stavelse foran enklitika. Men trykakcenten er under alle omstændigheder fonologisk irrelevant. Grønbechs temmelig skitse-mæssige fremstilling har ikke formået at overbevise hverken Collinder eller Benzing, der begge har taget til genmæle mod Grønbechs artikel. Benzing har stærkt fremhævet intonationens distingverende betydning. Formodentlig kan problemet om tryk og intonation kun bringes sin løsning nærmere ved mere omfattende eksperimentalfonetiske undersøgelser, hvorved de subjektive faktorer kan elimineres.

Efter opfordring fra Wienerakademiets Phonogrammarchiv-Kommission påtog Grønbech sig at transskribere og oversætte den betydelige samling af chuwashiske folkesange, som Robert Lach under den første Verdenskrig havde optaget i krigsfangelejre i Østrig. Bearbejdelsen blev sammen med musikbilag udgivet af Wienerakademiet i 1940 (*Tschuwaschische Gesänge. Transkription und Übersetzung der tschuwaschischen Originallieder-texte* von Dr. Kaare Grønbech, i R. Lach, *Gesänge russischer Kriegsgefangener* I. Bd., 4. Abt., SWAW, Philos.-hist. Kl., Bd. 218. 4). Samtidig med dette vigtige bidrag til chuwashisk sprog og folkløse var Grønbech i fuld gang med at forberede sin ordbog til *Codex Cumanicus*, det ældste og righoldigste glossar, vi har, til de middelalderlige kipchakfolks sprog og det ældste tyrkiske sprogminde-mærke i latinsk skrift. Denne ordbog (*Komanisches Wörterbuch. Türkischer Wortindex zu Codex Cumanicus*) udkom 1942. *Codex Cumanicus* var tidligere blevet udgivet både af Géza Kuun og af Radloff, men begge disse udgaver vrimler af fejllæsninger og er nu definitivt sat ud af kurs ved Grønbechs uhyre samvittighedsfulde arbejde. Grønbech har på det nøjeste studeret håndskriftets palæografiske særegenheder og den brug, de tyske og italienske skrivere af håndskriftets forskellige partier

har gjort af de skrifttegn, der stod til deres rådighed. Derfor er der i det enkelte gjort rede i værkets udførlige indledning. Ved gengivelsen af det komanske sprogstof benytter Grønbech en forsigtig lydlig rekonstruktion, som tager ligeligt hensyn til de fortolkningsmuligheder, håndskriftets notationer frembyder, og til hvad man ved jævnførelse med andet dialektmateriale tør anse for rimeligt for dette middeltyrkiske sprog. Men håndskriftets skrivemåder angives i ordbogen ved de enkelte ord, således at enhver ved hjælp af faksimileudgaven af håndskriftet kan kontrollere hans læsninger. Grønbechs fortolkning af det komanske ordforråd og af de tekststykker, der findes i håndskriftet, rummer en rigdom af originale iagttagelser ikke mindst vedrørende det grammatiske. Den, der herefter vil påtage sig at skrive en komansk grammatik, vil her finde praktisk talt alt, hvad han har brug for, i fuldt gennearbejdet skikkelse. Gennem udtømmende indices bl. a. over de latinsk(-italienske) og middeltyske ord, der i håndskriftet er brugt til forklaring af det komanske sprogstof, har Grønbech for første gang muliggjort den fuldstændige udnyttelse af den tyrkiske del af dette enestående håndskrift, der ikke blot er vor hovedkilde for komansk, men også i sig selv er et historisk dokument af største interesse både for orienthandelens og den kristne missions historie.

I flere bidrag til festskrifter har Grønbech kastet lys over tyrkernes tænke måde og deres opfattelse af slægtskabsforhold (*Et tyrkisk tabu-ord*, In Memoriam Kr. Sandfeld, Kbh. 1943 [*qurt* 'orm' som substitut for *böri* 'ulv']; *Begrebet navn på tyrkisk*, Festskr. til L. L. Hammerich, Kbh. 1952 [giver den indlysende begrundelse for Vilh. Thomsens læsning og oversættelse af en passus i den første Orkhonindskrift: *kül tegin är at boldy* 'Kül Tegin fik mands navn', ɔ: 'blev optaget blandt de voksne', idet det ud fra levn i isolerede nordtyrkiske dialekter, hvor der endnu spørges 'hvem er dit navn?' vises, at navnet hos de nomadiserende tyrker opfattes som repræsenterende personligheden]; *The Turkish System of Kinship*, Studia Orientalia Ioanni Pedersen dicata, Kbh. 1953).

Af en omfattende undersøgelse over den ældste tyrkiske vokalkharmoni fik Grønbech kun meddelt de vigtigste resultater i forelæsninger herhjemme og i udlandet. Ellers vendte han sig efter afslutningen af den komanske ordbog mere og mere til

andre områder af den centralasiatiske filologi. Han bearbejdede i 1943 i *Specimens of Mongolian Poetry* mongolsk poesi, der var indsamlet på Sven Hedins ekspedition til Nordvestkina (i *Reports from the Scientific Expedition to the Northwestern Provinces of China under the Leadership of Dr. Sven Hedin, the Sino-Swedish Expedition, Publication 21, Stockh. 1943*), og syslede i årene efter hjemkomsten fra Mongoliet meget med de hjembragte håndskriftskatte. Til brug for sin undervisning lod han ad fotografisk vej fremstille en anthologi af klassisk mongolsk litteratur, væsentlig hentet fra disse håndskrifter. Den vil nu blive udgivet sammen med et glossar til teksterne i »Porta Linguarum Orientalium«. Et mongolsk shamanistisk håndskrift forelagde han til udgivelse her i selskabet i 1946, men enkelte uklare steder fik ham til at udsætte trykningen. Der foreligger hertil en fuldstændig engelsk oversættelse og noter til teksten, og dette arbejde kan nu sikkert udgives, således som det foreligger. Et andet arbejde, der lå ham stærkt på sinde, var udgivelsen af de vigtigste mongolske krøniker i faksimile efter håndskrifter eller fotografier i hans egen samling. Denne plan bliver nu realiseret af hans medarbejder Dr. Walther Heissig i den nye serie af *Monumenta Linguarum Asiae Maioris*, hvis første bind indeholdende *Altan kürdün mingyan gegesütü bičig* (»Bogen: Det gyldne hjul med 1000 eger«) er under forberedelse. Til denne krønike havde Grønbech selv påbegyndt udarbejdelsen af en oversættelse, som Dr. Heissig håber at kunne gøre færdig til udgivelse. Særlig interesse frembyder en lille afhandling i *Studia Orientalia* XIX : 6 (Helsinki) fra 1954, som behandler lamaernes gengivelse af mongolsk i tibetansk skrift.

I de senere år blev der i stadig højere grad lagt beslag på Grønbechs tid og arbejdskraft ved de administrative og organisatoriske hverv, han i tidens løb havde påtaget sig. Han gik meget stærkt op i dem og har ganske utvivlsomt udrettet meget godt til gavn for dansk videnskab i det hele og for de studier, der særligt lå ham på sinde. Man kan dog ikke uden beklagelse tænke på, at disse mange gøremål hindrede ham i at bringe store og betydningsfulde videnskabelige arbejder, som han havde syslet med i lange år, til afslutning og udgivelse. De, der herhjemme og ude har hørt hans forelæsninger om tibetansk, er ikke i tvivl om, at der her blev budt på noget aldeles originalt og grund-

læggende. Det gælder både hans undersøgelser over det tibetanske lydssystem, hans udredning af verbalsystemet, hvis uregelmæssigheder forklares gennem påvisning af recente lydovergange, og hans analyser af opbygningen af udsagnet i tibetansk. Store forarbejder havde Grønbech også gjort til tydningen af Si-hia-folkets sprog, og det ser ud til, at han var ganske nær ved problemets løsning. Man må meget håbe, at det ved hjælp af de omfattende materialesamlinger og de forelæsningsoptegnelser, Grønbech har efterladt sig, må vise sig muligt for hans nærmeste medarbejdere at bringe de væsentligste af de resultater, han var nået til, frem til offentliggørelse. Desværre foreligger der næsten slet ikke fuldt udarbejdede forelæsningsmanuskripter. Grønbechs meget præcise hukommelse og hans altid præsentable, utroligt omfattende viden gjorde, at han kunde tale over selv meget komplicerede emner blot støttet til nogle få summariske optegnelser.

På dem, der endnu ikke var kommet ham nærmere, kunde Grønbech nok virke ret respektindgydende og reserveret. Men opfangede han noget, der var værd at lytte til, opløstes hans strenge træk i det venligste smil, og de, som vandt hans tillid, havde i ham en varig ven. Det mærkede især hans medarbejdere og hans elever, hvis ve og vel lå ham varmt på sinde. Endnu i de sidste dage, han levede, var han ivrigt optaget af omsorgen for dem og for, hvordan de bedst kunde få mulighed for at fortsætte det arbejde, de havde påbegyndt under hans vejledning. Lige til det sidste bevarede han sin ungdommelige virkelyst, der havde sat så meget i gang og virkede så inciterende på alle, der fik med ham at gøre. Han fik i de forholdsvis få år, han kunde virke med sin fulde kraft, en større virkekreds, end det er de fleste forskere beskåret. Kredsen af hans elever indskrænkede sig ikke til de naturligvis ret få danske studerende, der kunde hengive sig til hans eksklusive fag, og til de fremmede, der kunde komme til København for at studere ved hans centralasiatiske institut. Han havde i virkeligheden elever alle de steder, hvor han holdt sine altid med største interesse imødesete gæsteforelæsningsforedrag, og i videste forstand hørte også de med til skaren, som kun kendte ham igennem hans skrifter eller gennem hans flittige korrespondance. De, som forenedes med ham i fælles arbejde, vil aldrig glemme ham, de vil bevare mindet om ham, således som de oplevede ham altid uselvsk optaget af at virke

i det, han følte sig kaldet til. I en minderune nedskrevet ved budskabet om hans alt for tidlige død har en af hans amerikanske elever, Udo Posch, i sande og hjertelige ord tegnet et billede af Grønbech, som vi alle ser ham for os: »Those who have met Prof. Grønbech privately or at conventions, as fellow scholars or as students, know that he possessed an astonishing and truly outstanding encyclopaedic knowledge in his own as well as many other fields. The scope of his erudition and the range of his interests were impressive. It was a great pleasure to listen to him, to hear him explaining something, to follow his views when he talked — always in a gentle and unassuming way. His true sophistication appeared particularly in his analyses and criticisms at official meetings and conventions, when he was acting as a reviewer and criticizer. The speed with which he grasped and reviewed the most detailed and difficult problems, aided by a memory which displayed a colossal store of encyclopaedic knowledge, never failed to amaze and astonish his audience, few of whom failed to recognize his enlightening capacity as a scientist«.

I taknemmelighed for alt det, han fik udrettet og vakt til live i den alt for korte tid, det blev ham forundt at virke iblandt os, vil også vi her i selskabet bevare og ære hans minde.

For oplysninger om Grønbechs litterære efterladenskaber skylder jeg hr. mag. art. Kåre Thomsen Hansen tak. Bibliografiske fortegnelser over Grønbechs udgivne arbejder er føjet til de mindeord om ham, som Udo Posch har skrevet i *Central Asiatic Journal*, Vol. III. Nr. 1 og Omeljan Pritsak i *Ural-Altische Jahrbücher*, Band XXIX (1957).

